

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГАЄВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 332.142.6:061.1
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ
ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

В. П. ГАЄВСЬКИЙ
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ЯРЕМОВА Марина Іванівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат економічних наук, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **ГАЄВСЬКОГО Володимира Петровича**

допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор _____
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я та прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ГАЄВСЬКИЙ Володимир Петрович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я та прізвище)

АНОТАЦІЯ

ГАЄВСЬКИЙ В.П. Пріоритетні напрями управління екологічним потенціалом України. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» усіх форм навчання. – Поліський національний університет, Житомир, 2023.

В дослідженні розкрито основні теоретичні аспекти публічного управління екологічним потенціалом країни, визначено наукові підходи до розробки індикаторів і показників оцінювання стійкості і потенційних можливостей екосистем. В роботі проведено аналіз механізмів та інструментів, які застосовуються екологічним менеджментом для збереження і відновлення екологічного потенціалу територіальних громад. В експериментальній частині роботи визначено пріоритети удосконалення механізмів управління екологічним потенціалом з використанням світового досвіду.

Ключові слова: пріоритети, екологічний потенціал, публічне управління, механізми, індикатори, навколишнє середовище, антропогенне навантаження, стратегія.

SUMMARY

HAIEVSKYI V. Priority directions of management of the ecological potential of Ukraine. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 281 «Public management and administration» of all forms of education. - Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The study reveals the main theoretical aspects of public management of the country's environmental potential, identifies scientific approaches to the development of indicators and indicators for assessing the sustainability and potential of ecosystems. The paper analyzes the mechanisms and tools used by environmental management to preserve and restore the ecological potential of territorial communities. In the experimental part of the work, the priorities for improving the mechanisms of environmental potential management are identified using international experience.

Keywords: priorities, ecological potential, public administration, mechanisms, indicators, environment, anthropogenic load, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРАЇНИ	8
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	29
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	31
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	36
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	39
ДОДАТКИ	43

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток сучасних концепцій ландшафтного менеджменту в рамках концепції сталого розвитку передбачає поєднання екологічних, соціальних та економічних показників та індикаторів оцінки екологічного потенціалу. Основним завданням, яке випливає з концепції сталого розвитку, є встановлення зв'язку між різними сферами сталого розвитку, тому екологи повинні думати над стратегіями, які враховують особливості соціально-економічних наслідків від динаміки екологічних індикаторів. При поєднанні індикаторів з екологічними цілями та обмеженнями вирішується багато проблем, пов'язаних з оцінкою індикаторів, а також проблеми, пов'язаних зі зміною парадигм (наприклад, від стабільності до розвитку та адаптивності), проблема нормативних навантажень та індикаторів може бути вирішена за допомогою ініціативи по створенню команди, яка орієнтована на встановлення зв'язку між політичними екоцілями та науковими екологічними змінними.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичне обґрунтування напрямів збереження і відтворення екологічного потенціалу дано в працях зарубіжних і вітчизняних науковців, які визначили шляхи вирішення захисту навколишнього середовища та розробки екологічних стратегій, що відображено в дослідженнях Баррелла Д., Моргана К., Вебера К., Мюлера Л., . Бастіана, М. Лютца І. В. Бураковського, В. Р. Сіденка, Є. М. Данкевича, В. І. Чужикова, Н. В. Зіновчук, О. І. Кредісова, А. П. Румянцева. Окремим аспектам розробки та реалізації екологічної політики присвячені праці А. А. Мазаракі, А. С. Філіпенка, Л. О. Лігоненка, О. І. Кириченка. Більшість із них приходять до висновку, що потрібно створити систему охорони навколишнього середовища, яка буде гарантувати реальну охорону та запобігти шкоді навколишньому середовищу, реформувати механізм екологічної політики.

Метою дослідження є на основі теоретичного обґрунтування пріоритетів публічного управління екологічним потенціалом країни визначити напрями їх

удосконалення та розробити рекомендації покращення механізмів адміністрування збалансування природокористування в Україні в умовах екологічної кризи.

У відповідності до визначеної мети в дослідженні було поставлено ряд завдань:

- розкрити теоретичні засади управління екологічним потенціалом країни;
- визначити важелі впливу та індикатори оцінки стану екологічного потенціалу ;
- проаналізувати механізми публічного управління екологічним потенціалом України ;
- обґрунтувати пріоритети вдосконалення інструментів управління екологічним потенціалом з використанням зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є процес публічного управління екологічним потенціалом країни.

Предметом дослідження є актуальні питання визначення пріоритетів публічного управління збереження та відтворення екологічного потенціалу України.

Теоретичною і методологічною основою дослідження стали системні та синергетичні підходи до аналізу стану екологічного потенціалу у порівнянні з іншими країнами та періодами управління екосистемами. Застосовані абстрактно-логічні методи, порівняння, аналогії, монографічний, експертних оцінок, інструменти індукції й дедукції по уточненню сутності поняття “екологічний потенціал” та критеріїв, індикаторів і показників його стану. а також сформовано загальні висновки та висновки до розділів. При визначенні напрямів вирішення проблем відтворення екологічного потенціалу, які не дають можливості підвищити ефективність процесу розробки екологічної стратегії використовувались методи прогнозування та моделювання.

Інформаційними джерелами роботи стали законодавчо-нормативні акти України та світу з питань відтворення екологічного потенціалу, офіційні дані

Державної статистики, інформаційні джерела міністерств, довідкові матеріали, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, власні наукові здобутки і дослідження, інформаційні дані комп'ютерної мережі Internet щодо напрямів збереження і відновлення екологічного потенціалу країни.

Практичне значення одержаних результатів. Основні дискусійні положення й обґрунтування висновків і практичних рекомендацій представлених в дослідженні можуть бути використані для подальшого вдосконалення реалізації екологічних стратегій.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Результати дослідження опубліковано в матеріалах науково-практичних конференцій Поліського національного університету.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у системному підході до визначення пріоритетів управління екологічним потенціалом країни і можливістю практичного застосування рекомендацій.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційну роботу викладено на 39 сторінках. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (40 найменувань).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРАЇНИ

Теорія екосистем та екологічна практика управління екологічним потенціалом більшості країн знаходяться під впливом ряду факторів, які не дають створити між ними тісний взаємозв'язок і комунікацію. Практики часто не слідують глибокому аналізу теоретичних основ, хоча відчують необхідність підкріплення своїх практичних концепцій та підходів, в теоретичному їх обґрунтуванні. З іншого боку, науковці не завжди зацікавлені в реальному застосуванні та кількісній оцінці своїх гіпотез, отже, існує постійна потреба в «оновленні», або вдосконаленні процесу оцінювання та застосування в управлінні навколишнім середовищем інноваційної практики і нестандартної інтерпретації теоретичних основ в їх діалектичній єдності [1].

Основним питанням для сучасних науковців є, «Що ми можемо дізнатися з теорії екосистем для виведення та практичного застосування індикаторів для оцінки екологічного потенціалу?», ці питання знаходяться в межах високого концептуального порівняння між складними вимогами та методологіями екологічних теорій щодо виведення та практичного застосування екологічних індикаторів, між методологією екологічних теорій, з одного боку, та практичними вимогами екологічних оцінок, з іншого боку. Індикатори оцінки екологічного потенціалу є корисними інструментами для подолання цього розриву, оскільки їх основні характеристики представляють спроби зменшити складність, уникнути занадто складних вимірювань, які, тим не менш, можуть призвести до оптимальної оцінки взаємозв'язків [2].

Сучасний стан теорії екосистем можна охарактеризувати в контексті процесів розвитку екологічних об'єктів у поєднанні з системними аналітичними концепціями з термодинаміки, теорії мереж та синергетики. Хоча, ці підходи здаються далекими від реальних об'єктів довкілля, вони можуть запропонувати багато ідей для отримання послідовних наборів індикаторів оцінки

екологічного потенціалу країни. Представники даних теорій акцентують увагу на певних змінних, які поводяться як орієнтири, тобто оптимізуються протягом непорушених процесів і, таким чином, можуть бути використані для характеристики екологічної системи, її здоров'я та потенціалу [3].

Мюллер пропонує застосування термодинамічної та синергетичної концепцій індикаторів на ландшафтному рівні, використовуючи результати емпіричних досліджень екосистем, модельних сценаріїв та ГІС-технологій. Корисність його набору екосистемних індикаторів оцінюється на основі ретроспективних залежностей у водно-болотних екосистемах та як основи для балансів речовин водозбору. Загальний аналіз індикаторів біорізноманіття надає К. Дірсен, посилаючись на ботанічні підсистеми. Він акцентує увагу на тому, що окрім фундаментальних аспектів різноманіття, необхідно враховувати додаткові особливості складу екологічного потенціалу.

В результаті тематичних досліджень ряду вчених, виникла дискусія про необхідність застосування екосистемного підходу до оцінки екологічного потенціалу у відповідності до положень Конвенції ООН про біорізноманіття. Роль індикаторів оцінки екологічного потенціалу територій, щодо реакції екосистем на порушення екологічних норм, створює можливості визначити ступінь вразливості соціо-еколого-ландшафтних систем, у зв'язку з туристичним та промисловим тиском, провести оцінку ризиків тощо. Розвиток концепції вразливості ландшафту, дозволив розробити та застосувати набір операційних індикаторів [4].

Другий напрям, теоретичної оцінки впливу на екологічний потенціал територій, виходить з визначення ключових порушень в екотоксикологічній сфері, вчені визначають потенційні можливості та обмеження біоіндикаторів, а також акцентують увагу на поєднанні різних підходів інтерпретації оціночних даних, а також підкреслюють необхідність жорстких критеріїв, що стосуються просторової та часової репрезентативності. Посилання забруднення атмосфери важкими металами сьогодні можна оцінити через агреговані статистичні індекси, що показують закономірності накопичення важких металів на всій

території України і в окремих громадах. У теоретичному плані виокремлюються візуальні елементи, характеристики та ознаки ландшафтів, а також показано важливість якісних аспектів їх оцінки. Наприклад, індикатори, що використовуються для оцінки поширення та стійкості генетично модифікованого ріпаку включають об'єднання методів дистанційного зондування, ГІС-технологій, індивідуальні моделі та статистичні дані. Проводяться регіональні оцінки ризиків та розробляються схеми моніторингу для кожної територіальної громади [5].

Більшість авторів розуміють сучасний стан потенціалу екосистем, як екологічні фази адаптивного циклу, які чергуються між довгими періодами агрегації та трансформації ресурсів і більш короткими періодами, які створюють можливості для змін, перетворень та інновацій. Стійкість використовується як ключова змінна цих станів, а операційна основа для виведення відповідних показників. Проведення оцінки екологічного стану водозбірних басейнів з використанням існуючих біофізичних даних, отриманих за допомогою супутникових знімків, цифрових моделей рельєфу та інших офіційних джерел, як базова інформація дає можливість провести екологічну інвентаризацію територій [6].

Для результативності застосування індикаторів оцінки екологічного потенціалу, з урахуванням регіонального розподілу екологічних ресурсів, проводяться регіональні екоаудити, ландшафтне планування та перехід до партисипативної системи прийняття екологічних рішень. О. Бастіан та М. Люцц розробили методологію для розробки місцевих агроекологічних заходів збереження екологічного потенціалу територій, яка базується на індикаторах стану і тиску негативних факторів та функціональній оцінці ландшафту [7].

Вони розробили набір індикаторів для оцінки сталого землекористування, поєднуючи економічні та екологічні аспекти в рамках багатофункціонального землекористування. Прикладом індикаторів впливу сільськогосподарського виробництва, є введення показника суспільної корисності, а також розробка концепції його застосування. Група робіт, з прикладних аспектів екології,

присвячених екологічній індикації, у поєднанні з гуманітарними і природничими науками розглядають питання невизначеності, моделювання даних, роль сценаріїв та використання процесно-орієнтованих і партисипативних методів. Нарешті, розроблено інтегративну концепцію мультидисциплінарної оцінки впливу на навколишнє середовище та екологічний потенціал територій на основі багаторівневого підходу до оцінки впливу на навколишнє середовище.

Сучасні вчені акцентують увагу на фундаментальних правилах в оцінці екологічного потенціалу екосистем, які не були широко використані в екологічному менеджменті, хоча, інтегративні та холістичні підходи в оцінці та застосуванні індикаторів повинні по суті ґрунтуватись на системних теоретичних концепціях. Обидві сторони (екологи-теоретики та екологи-практики) повинні спілкуватися більш інтенсивно і пов'язувати свої підходи та вимоги в майбутньому. Якщо, загальний стан потенціалу екосистем використовується як індикатор, то відповідні індикатори повинні бути здатні реально представляти властивості екосистеми, а не тільки окремі змінні, вони повинні бути екосистемними змінними на рівні інтеграції екосистеми [8].

Усвідомлюючи домінування непрямих ефектів при розробці індикаторів є необхідність більш широко використовувати методи системного аналізу для екологічної індикації. Розробка наборів індикаторів може отримати величезну вигоду від більш активного використання методів системного аналізу. Навіть дуже прості концептуальні моделі можуть бути дуже корисними інструментами та синтезаторами для співпраці, їх можна використовувати для агрегування показників та створення індексів. Крім того, моделі можна використовувати як інструменти для розробки сценаріїв, для «прогнозного моніторингу», що підвищує ефективність моніторингової діяльності за рахунок відображення ризиків потенційного розвитку подій [9].

Таким чином, структури для інституціоналізованого моделювання повинні бути побудовані таким чином, щоб поєднати біологічні та небіологічні фактори для оцінки екологічного потенціалу екосистеми, його структури,

функцій та організації використання. У цьому контексті необхідно визначити потенціал та обмеження абіотичних та біологічних індикаторів. Потрібно дотримуватись базових правил, методів і принципів виведення індикаторів та їх застосування. У багатьох випадках набори індикаторів розробляються без належного наукового підґрунтя отже, науковці повинні зробити свій внесок у розвиток теорії оцінки екологічного потенціалу територій. Моделі слід використовувати як інструменти для інтерпретації динаміки індикаторів, вони можуть відображати ризики та довгострокові наслідки різних політичних рішень, індикацію стану довкілля в різних масштабах.

Важливе значення має оптимізація кількості індикаторів та раціоналізація їх складності застосування, існує величезна різниця поглядів між науковцями та політиками щодо розробки наборів індикаторів - у той час як науковці надають перевагу роботі з багатьма різними змінними, які можуть відображати реальну складність природи, політики хочуть засновувати свої рішення на надзвичайно малій кількості змінних. У цьому аспекті обидві сторони повинні йти на компроміси. Оптимальні шляхи для цього на рівні агрегування індикаторів для оптимальних рівнів агрегування показників для конкретних цілей, до цього часу не визначені [10].

Як видно з попереднього аналізу, наукових і практичних підходів оцінки екологічного потенціалу, ніщо не є настільки практичним, як хороша теорія, враховуючи кризу деградації довкілля, попередні концептуальні підходи переглядають певні припущення, на яких ґрунтується розвиток теорії менеджменту. Зокрема, ставлять під сумнів основоположні поняття диференціації парадигм, що лежать в основі теорії парадигм Баррела і Моргана, стверджуючи, що припущення про несумірність парадигм дорівнює зреченню від відповідальності за розгляд наскрізних екзистенційних імперативів [11].

Розробляючи концепцію оцінки екологічного потенціалу, на основі поєднання інтересів зацікавлених сторін, потрібно виходити з пріоритету першочергового вирішення проблем екологічної стійкості потенціалу територій. Факти свідчать про посилення екологічних загроз, пов'язаних з

епохою домінування людини. Ця епоха є наслідком тривалої нездатності вирішити проблеми, які зараз стали екзистенційними екологічними загрозами. В якості альтернативи пропонується розвиток теорії, яка враховує, що менеджмент нездатний систематично реагувати на екологічні та інші екзистенційні загрози. Вчені апелюють до того, що по-перше, враховуючи необхідність розробки теоретичних відповідей на імператив зміни клімату, науковці повинні спиратись на дослідження стійкості потенціалу екосистем і подолання розриву між теорією та практикою у сфері сталого розвитку. Потрібні надійні теоретичні засади для підтримки сталого розвитку та соціальних інновацій [12].

Таким чином, переосмислення ключових припущень теорії оцінки екологічного потенціалу, полягає у включенні екологічної чутливості у процес її розробки. Колективні дії на організаційному рівні стають все більш необхідними для вирішення проблем сталого розвитку, так, регуляторний примус підвищує екологічну чутливість організацій. Необхідно створити передумови та умови для появи належних екологічних практик, переглянути наше мислення про бізнес-етику в сфері використання екологічного потенціалу.

Важливий внесок у нинішню кризу, зробила теорія менеджменту та її концептуальні засади, які формували поведінку корпоративних підприємств протягом тривалого часу. Наприклад, раціональна максимізація корисності та інші концепції з «видобувними» наслідками, хоча й походять з інших галузей, сформували основу менеджменту та бізнес-поведінки. Це сталося завдяки посередницькому ефекту самого процесу розвитку наукової теорії та навчання когорта керівників світових корпорацій і тих, хто задіяний у всіх сферах підприємницької діяльності [11].

Отже, потрібно спровокувати нові ідеї для розвитку теорії менеджменту, які сприятимуть узгодженості екологічних та соціальних систем і зменшення руйнацій для них. Ці ідеї можна умовно перекласти на мову пропозицій для бізнес-менеджерів, які працюють в умовах складності та невизначеності і стикаються з етичними проблемами, що виникли з початком антропогенної

епохи. Ми пропонуємо поставити стан екологічного потенціалу в парадигмі на перше місце, що вимагає переосмислення антропогенного впливу на довкілля на користь нового акценту на адаптації та радикальних змінах в економічній інфраструктурі.

Поняття «сталий розвиток», «стійкість» і «корпоративна соціальна відповідальність», викликають суперечки, існує певний консенсус щодо того, що вони узгоджують різні цілі, у звіті, підготовленому Всесвітньою комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку, сталий розвиток визначається як задоволення «потреб сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Результати діяльності компаній все частіше оцінюються за потрійним критерієм: соціальна справедливість, економічне процвітання та якість довкілля, який пропонується розширити, включивши до нього щастя [14].

Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку 1992 року, або «Саміт Землі» в Ріо-де-Жанейро, продовжила роботу з питань сталого розвитку, розробивши Ріо-де-Жанейрську декларацію, Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату, Конвенцію про біологічне різноманіття, Декларацію про принципи управління лісовим господарством та Комісію зі сталого розвитку (ООН, 2022 р.). До 2015 року Генеральна Асамблея ООН ратифікувала 17 ЦСР, прийнявши Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року для вирішення незавершених аспектів Цілей розвитку тисячоліття. Однак на сьогоднішній день ці події ще не призвели до масштабних змін у поведінці, необхідних для подолання екологічної кризи [11].

Якість використання екологічного потенціалу територій залежить від взаємозв'язків між бізнесом та екологічними системами, так організації знаходяться в центрі багаторівневих причинно-наслідкових зв'язків, міжрівневих взаємодій та мікрорівневих процесів соціальних систем, чутливих до зовнішніх впливів. Матеріальні явища також взаємодіють з людськими інституціями, правилами та конвенціями, що регулюють людські думки, наміри та поведінку. Збільшення бізнесової та економічної нестабільності погіршують

стан довкілля, зменшують масштаб ефектів, екологічний потенціал та стійкість соціально-екологічних систем, що заставляє бізнес-менеджерів і стратег пришвидшити зміни. Нова парадигма, сприяє переходу до великих даних, що може ознаменувати нову еру в розвитку екологічного потенціалу у глобальній соціально-екологічній екосистемі [15].

Сучасні припущення про соціальний і навіть природний світ, які не враховують природу систем, можуть суперечити певним фундаментальним характеристикам складних динамічних систем. Людські переконання та припущення підкріплюються груповою динамікою, в тому числі силою знань та досвіду, які зазвичай конкретизуються як цінності. Ці цінності формують підвалини культурної динаміки та дискурсу, часто стають беззаперечними в групах.

Сучасна екологічна парадигма повинна переміститись з периферії організаційного та управлінського мислення до його центру, якщо ми хочемо змінити систему, то точка, в якій застосовуються найбільші важелі впливу, знаходиться на рівні парадигми. Управлінська спільнота розробила цілісні бізнес-моделі, які включають екосистеми організації, сталий розвиток та цифрову трансформацію, прикладом чого є модель Європейського фонду управління якістю (EFQM) 2020 року. Тим не менш, значна частина мислення в бізнесі залишається під впливом традиційних теорій, які керують теоретизуванням і новітніми практичними підходами. Теоретичні ідеї, можливо, повинні дедалі більше відповідати реальності взаємодіючих складних систем, які характеризують реальні сили, що діють на навколишнє середовище і його потенціал [16].

Якщо дотримуватись альтернативного погляду на соціальну реальність, який підкреслює важливість суб'єктивного досвіду індивідів у творенні соціального світу, то пошук розуміння фокусується на різних питаннях і науковці підходять до них по-різному. Якщо сьогодні, людська поведінка загрожує біосфері, спричиняючи ресурсні і кліматичні війни, масову міграцію, порушення соціальної та економічної інфраструктури, жахливу бідність, війни,

то соціальні науки можуть бути ключем до розуміння того, як управлінське мислення може впроваджувати зміни в організаціях і як управлінці можуть краще узгоджувати рішення по ефективності використання екологічного потенціалу [17].

Отже, дослідники бізнес-етики, які описують зобов'язання фірм перед довкіллям у термінах справедливості, також пропонують надати організації статус повноправного стейкхолдера для природного довкілля, що вимагає «більш цілісного, ціннісно-орієнтованого, цілеспрямованого та стратегічного підходу до управління стейкхолдерами, це потенційно принесе користь як природі, так і організаціям». Сучасні вчені критикують неокласичну економічну теорію та її зацикленість на економічному зростанні, яке не враховує в достатній мірі екологічних реалій. Подібні моделі ставлять максимізацію прибутку вище за інші потреби зацікавлених сторін, вирішення цих проблем може вимагати взаємодії науковців, як природничих, так і соціальних, майже в усіх галузях, що потребує перегляду основних пріоритетів збереження екологічного потенціалу [18].

Потрібно інтегрувати філософські розрізнені теорії бізнес-етики, а також розуміння соціальних сил, що формують поведінку людини, як індивідуальну, так і колективну. Загроза вимирання людства об'єднує ці перспективи, вимагаючи багаторівневого і транс-парадигмального мислення. Класичні утилітаристські цілі, такі як максимізація корисності, або людського щастя, та оцінка людських дій і поведінки відповідно до їхньої корисності, можуть бути пов'язані з збереженням і відновленням екологічного потенціалу країни [17].

Безвідповідальна гонитва за власними інтересами, пов'язана з короткостроковістю, не може бути вирішена лише за допомогою ринків, а довгострокове етичне мислення може краще узгодити власні інтереси та інтереси суспільства. Розрив між природничим і соціальним мисленням може дорого коштувати, враховуючи екологічну катастрофу, а дослідження в галузі соціальних наук можуть дати відповідь на питання, як і чому людські системи цінностей стримують інновації в екосистемах. Згідно з цією перспективою, всі

явища, включно з теорією і практикою менеджменту, визнаються такими, що існують у взаємозв'язку з наслідками, коли організаційна та інші форми людської поведінки можуть порушити екологічну рівновагу з катастрофічними наслідками.

Екологічна парадигма змушує включати інші перспективи, щоб вийти за межі тенденцій, оскільки наша вбудованість в екологічні системи не може бути так само легко «абстрагована». Ми вважаємо, що інноваційність і радикальне мислення необхідні для того, щоб уникнути лінійності мислення, яке наближає нас до межі екологічної катастрофи. Однак ми не вважаємо радикальні зміни неспівмірними зі статус-кво, оскільки, існують непередбачувані обставини або граничні умови, які диктують доречність будь-якого підходу і може знадобитися більш адаптивне мислення, щоб закріпити наукову думку в екосистемному усвідомленні наслідків людської поведінки. Тому екосистемне усвідомлення має набути форми концептуальної основи, яка замінить вузьке раціоналістичне мислення, як постпарадигмальний принцип управлінської думки і практики, стане необхідною умовою для виникнення екосистемного світогляду, а також для формування екосистемної свідомості [19].

Радикальна структуралістська парадигма зазвичай фокусується на «глибоко вкорінених внутрішніх протиріччях» у суспільствах і робочих контекстах, включаючи структури та аналіз владних відносин, а також на «погляді, що сучасне суспільство характеризується фундаментальними конфліктами, які породжують радикальні зміни через політичні та економічні кризи». Відповідно, ці кризи вимагають емансипації людини від соціальних структур, в яких вона живе, такі концепції підкреслюють прагнення до емансипації від кризи, а отже, перегукуються з екосистемним баченням.

Дослідження, пов'язані з радикальною структуралістською парадигмою Баррелла і Моргана, завдячують своїм розвитком насамперед Марксу, а також, меншою мірою, Веберу, синтез праць яких називають «теорією конфлікту». Своїм розвитком вона також завдячує тим, хто надихався Марксом, зокрема Леніну, Плеханову, Бухаріну та іншим марксистським соціологам. Однак у їх

роботах бракує уваги до екосистемних процесів або етичних імперативів, які, на нашу думку, необхідні для переосмислення теорії та практики менеджменту, щоб впровадити культуру турботи про навколишнє середовище на рівні розробки теорії [20].

Постпарадигмальні категорії мислення, які ми називаємо «екосистемна панархія», обговорюються науковцями, з точки зору того, як індивіди раціонально аналізують та реконструюють організаційні умови та самих себе, з етичним зобов'язанням зрештою вивільнити людський потенціал, але при цьому не акцентують увагу на екологічному. Таким чином, враховуючи зростаючу невизначеність, непередбачуваність і ризик, пов'язані з деградацією біосфери, мета збереження екологічного потенціалу соціально-економічних систем виграє від того, що вона буде закріплена на рівні теоретичних розробок [21].

Ключовим для цього є визначення практичних підходів, які допоможуть окремим особам, організаціям і суспільствам рухатися в напрямку екосистемної парадигми, а також визнання різних способів, за допомогою яких можна відстежити цей рух. Важливо також чітко визначити наслідки до, під час і після цього зсуву для практиків у різних організаціях і політиків на різних рівнях, а також для дослідників і освітян. Наповнення екологічної практики етичною свідомістю та чутливістю - це зусилля, що має цілу низку підходів, але всі вони виходять з того, що потрібно створити модель, за допомогою якої можна довести загальну етичну семіотику принципу обережності, поряд з іншими вже добре обґрунтованими принципами, такими як «діяти локально, мислити глобально» та іншими заповідями, які є загальною основою для етичної практики [19].

Так, теорія зацікавлених сторін розглядає бізнес-діяльність як сукупність відносин між групами, що мають інтереси в цій діяльності, а цінність створюється в інтерактивній взаємодії між менеджерами та цими групами. Постнекласичні науковці підкреслюють втрату довіри до деяких досліджень у сфері зміни клімату та необхідність контролю з боку груп зацікавлених сторін

для покращення підзвітності в процесі досліджень. Включаючи екосистемне розуміння наслідків людської поведінки, нова парадигма екосистемної панархії може запропонувати не тільки більш ефективні інструменти для вирішення екологічних наслідків людської поведінки, а й забезпечити якісне відтворення екологічного потенціалу [22].

Система публічного управління екологічним потенціалом має пов'язати людей, організації, суспільства та економіку з екосистемами, на які впливає людська поведінка, і які впливають на неї. Іншими словами, екосистемне мислення владних структур повинно бути пов'язане з необхідністю враховувати численні суб'єктивні перспективи людських агентів або людської діяльності, перевертаючи припущення про лінійне мислення і раціональність в управлінні екологічним потенціалом. Уряд має змінити людське сприйняття та пов'язані з ним гешталти зумовлені переосмисленням кліматичних та інших техногенних катастроф, створити умови для бізнесу як потенційного лідера в екологічних інноваціях для суспільного блага [17].

Рис. 1.1. Пріоритетні цілі сталого розвитку

Джерело: [17].

В Україні необхідно, щоб була необхідність у тих, хто сьогодні володіє владою, бути етично підзвітними по використанню екологічного потенціалу територій та займатись його збереженням, примноженням. Сучасна структура влади має забезпечити перехід від монополії продажів і ринків, від виробництва до продуктів, отримати повний контроль над новими технологіями та ефективністю, впливати на Інтернет та комунікації, транзакції на основі даних, які є характеристиками «суспільства контролю», отримувати зворотній зв'язок від суспільства і екосистеми в напрямку ефективної реалізації цілей сталого розвитку, рис 1.1 [17].

Приватним структурам доведеться обирати між продовженням гонити за вузько визначеним короткостроковим прибутком за рахунок довгострокового добробуту людей та бізнесу або свідомою зміною стратегії на більш інноваційні бізнес-моделі, що відображають справжню турботу про навколишнє середовище та його довгострокову життєздатність.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ

Враховуючи потенційний внесок теорії та практики менеджменту в деградацію довкілля та ширшого соціально-екологічного контексту, метою цієї роботи є сприяти новому мисленню для перегляду певних припущень, що лежать в основі розвитку сучасної теорії збереження екологічного потенціалу екосистем. Розвиток все більшої кількості досліджень, які будуються відповідно на принципах екосистемності, може допомогти перетворити парадигму збереження екологічного потенціалу суспільства зі сфери теорії на практичну реалізацію. Подальші дослідження можуть запропонувати практичні шляхи для цього, у зв'язку з цим ми сподіваємося, що представлені тут ідеї сприятимуть дискусіям про те, як розвиток теорії управління може сприяти сталому майбутньому, яке принесе користь усім нам.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ УКРАЇНИ

Україна, отримала у спадщину від Радянського Союзу, структуру економіки, де домінують ресурсоекстенсивні технології, які викликають виснаження екологічного потенціалу країни в цілому і кожної територіальної громади. Енергетичні галузі в Україні, та система енергопостачання в значній мірі залежать від ступеня використання природних ресурсів, енергоємності та викидів в атмосферу, які найвищі серед розвинених країн, звідси високі показники смертності від забрудненості повітря. Водні ресурси України теж виснажені в результаті висої експлуатації промисловістю та сільським господарством. Відбувається деградація сільськогосподарських угідь, зменшуються площі лісів тощо [23].

Підписана Україною Угода про асоціацію з Європейським союзом у 2014 р. викликала активізацію зусиль по вирішенню екологічних проблем та відновленню екологічного потенціалу України, збереженню природного потенціалу, переорієнтації економіки на зелений, низьковуглецевий розвиток. З прийняттям «державної стратегії екологічної політики України до 2030 року» та плану дій до 2025 року по скороченню забруднення та ефективному використанню природних ресурсів, відбувається активізація зусиль по підвищенню енергоефективності [24].

Україна домоглась прогресу в лібералізації тарифів на енергоносії, скоротила субсидії на паливо, створила комплексну систему для вимірювання ефективності реалізації механізмів публічного управління екологічним потенціалом. Здійснено перехід до екологічно чистих технологій, визначено курс на зелену економіку, що підтримують міжнародні партнери. Вжито ряд заходів по реформуванню систем екологічного управління, реформовано екологічне законодавство, залучено ряд міністерств і компаній по сприянню

«зеленому» переходу до екологічних норм законодавств ЄС у відповідності з положеннями Угоди про асоціацію.

Реформаторські починання приносять результати, так енергоефективність економіки зростає на 64 % в період з 2010 по 2020 роки, відповідно, каналізаційні мережі подвоїлись до 51 %, частка відновлюваних джерел енергії в загальному обсязі постачання первинної енергії-виросла на м31%. Війна, ще більш посилила негативні впливи на довкілля, природні ресурси та інфраструктуру. При бомбардуванні лісів, наземних і морських екосистем, промислових об'єктів, транспорту і житлових будинків, критичної інфраструктури, погіршився санітарний стан економічних об'єктів [25].

Нафтопереробний, хімічний, енергетичний, промисловий, аграрний комплекси забруднюють повітря, воду, ґрунт токсичними речовинами, що становить довгострокову загрозу для здоров'я населення. Українською владою систематично реєструються негативні впливи токсичних речовин, що виділяються в результаті вибухів. Внаслідок пошкодження інфраструктури водопостачання приблизно 1,4 мільйона людей в Україні не мають доступу до якісної води, 4,6 мільйона громадян мають обмеження в отриманні води. Військові дії різко збільшили кількість відходів, пошкоджені військова техніка та снаряди, транспортні засоби, побутові відходи, більшість з яких токсичні і не підлягають переробці або утилізації [26].

За оцінками органів влади, 900 природоохоронних територій України постраждали від військових дій, це біля 1,2 мільйона гектарів, або 30% охоронних земель, знищені ліси та значна частина їх завалені зламаною військовою технікою. Виникли прямі ризики для здоров'я населення в результаті поширення токсичних речовин, вони потрапляють в ґрунт і водний басейн, загрожують навколишньому середовищу та потребують обережного поводження під час збору та утилізації [26].

Екологічна шкода очевидна, але її важко виміряти кількісно. Забруднення, спричинене військовими діями, не реєструється, коли системи спостереження руйнуються або руйнуються, і така шкода продовжує

накопичуватися. З перших днів війни уряд представив різні інструменти для документування шкоди навколишньому середовищу. До них відносяться дані про вплив війни на навколишнє середовище 14-річної Екозагрози та інформаційна дека про роботу державних інспекторів з навколишнього середовища, які зафіксували понад 250 злочинів і понад 1200 пошкоджень навколишнього середовища в результаті нападу. 15 спеціальних підрозділів збирають докази для лабораторних досліджень, зокрема фотографії, відео та супутникові знімки, а також, якщо можливо, зразки повітря та ґрунту [27].

Почалася робота над створенням післявоєнного відновлення, яке стало грандіозним завданням і вимагало великих, добре скоординованих та добре фінансованих зусиль. Україна заснувала Державну раду з повоєнного відновлення, яка розробила плани післявоєнного відновлення та розвитку України. Розробка плану заснована на значному співробітництві та інституційних можливостях, продемонстрованих українською владою на всіх рівнях, в муніципалітетах, на підприємствах і в громадянському суспільстві.

Післявоєнний план розвитку реконструкції був розроблений відповідно до принципів зеленої економіки та розвитку з низьким рівнем викидів. Робоча група з питань навколишнього середовища та безпеки, створена для розробки пропозиції щодо плану, визначила п'ять основних напрямків діяльності: 1) Національна реформа управління навколишнім середовищем, 2) політика пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації, 3) Екологічна безпека та ефективне поводження з відходами та 4) стале використання природних ресурсів.; (5) збереження природних екосистем, збереження біорізноманіття, відновлення та розвиток заповідних територій [27].

План включає короткострокові та довгострокові пріоритети, що відображають результати широкого процесу консультацій із зацікавленими сторонами. Зусилля з повоєнного розвитку засновані на відповідальності зацікавлених сторін України, включаючи всі відповідні національні та місцеві органи влади, експертів, представників бізнес-сектору та громадян. Тісна співпраця та координація з країнами-донорами, міжнародними організаціями та

міжнародними фінансовими установами також необхідні для мобілізації досвіду та фінансових ресурсів, необхідних для відновлення, що узгоджується з вищевказаними екологічними пріоритетами.

У короткостроковій перспективі Україна повинна зосередитися на усуненні і зниженні безпосередніх ризиків для здоров'я людини і навколишнього середовища, пов'язаних з наслідками війни. Підготовка та здійснення комплексних заходів з очищення навколишнього середовища, особливо пов'язаних зі збором, безпечної утилізацією та переробкою великої кількості військових та інших відходів, допоможуть знизити безпосередні ризики для здоров'я людини. Водночас, виникне гостра необхідність у відновленні та розвитку більш ефективної екологічної інфраструктури для забезпечення безпечного водопостачання, належної санітарії та належного збору, зберігання та переробки відходів. При визначенні пріоритетності поведінки слід враховувати поточний і потенційний вплив на здоров'я людини [28].

У довгостроковій перспективі післявоєнний процес економічного розвитку повинен бути використаний для фундаментальної трансформації України в «зелену» економіку з нульовим рівнем викидів. Відновлення не повинно відтворювати довоєнну економіку, засновану на енергоефективному та забруднюючому викопному паливі. Слід приділяти першочергову увагу коригуванню економічних структур шляхом створення більш енергоефективних і менш забруднюючих навколишнє середовище галузей і транспортних систем. Відновлення будинків, шкіл та лікарень також повинно підвищити енергоефективність та використовувати низьковуглецеві матеріали [28].

Важливо відмовитися від залежності від викопного палива та сформулювати та сформулювати ці цілі, які також включають довгостроковий зелений перехід та сталий розвиток як ключові підходи до всіх аспектів повоєнного економічного розвитку. Це бачення має охоплювати не лише райони, які найбільше постраждали від війни, а й усю територію України.

Політика та нормативні акти в галузі охорони навколишнього середовища також важливі для сприяння «зеленій» трансформації економіки. Повинні бути більш гнучкі, орієнтовані на ризики та на результати, керовані даними і узгоджені, а також більш прості процедури для забезпечення ефективного досягнення екологічних цілей і мінімізації адміністративного тягаря і бар'єрів. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році містила вичерпний перелік заходів, які необхідно вжити в цьому напрямку. Нещодавнє рішення Ради Європи надати Україні статус країни-кандидата на членство в ЄС призвело до пропозиції привести законодавчу базу України у відповідність з актом ЄС і поліпшити регулюючу діяльність [29].

Важливим кроком у підвищенні енергетичної та матеріальної ефективності та скороченні забруднення навколишнього середовища стане реформа будівельних і експлуатаційних норм і стандартів, особливо щодо основних забруднювачів, відповідно до передової практики Європейського Союзу. Більш широке використання спрощених процедур екологічної оцінки, таких як стратегічна екологічна оцінка політики, планів та програм, а також оцінка впливу окремих проектів на навколишнє середовище, допоможе розглянути та розробити альтернативи з низьким рівнем впливу.

Ефективний нагляд та правове регулювання також необхідні для забезпечення реформованого регулювання технологій, яке повинно підтримуватися ринковими механізмами відповідно до принципу «оплата забруднювачів». Пріоритет повинен бути наданий запровадженню та реформуванню існуючих екологічних податків та зборів, скасуванню екологічно шкідливих субсидій на викопне паливо, впровадженню схем торгівлі викидами та, якщо можливо, іншим ринковим інструментам, які відповідають економічним стимулам для перевищення екологічних вимог та їх виробництва. Аналіз та рекомендації ОЕСР щодо використання ринкових товарів повинні бути корисними в цьому відношенні [30].

Стале фінансування послідовного та Стратегічного плану зелених інвестицій є важливим. У цьому контексті фінансові потоки, спрямовані на

інвестиції в реконструкцію, повинні належним чином контролюватися та аналізуватися, щоб гарантувати, що вони також сприяють досягненню екологічних та екологічних цілей. Аналіз ОЕСР щодо використання таксономій ЄС для сталої діяльності та мобілізації екологічно чистих фінансів та інвестицій може стати корисним керівництвом. Розробка багатьох проектів зелених інвестицій, які можуть бути прийняті банками, може допомогти мобілізувати внутрішнє та міжнародне приватне фінансування, а також міжнародне державне фінансування в Україні [27].

Перегляд належної нормативно-правової бази, правильне використання економічних інструментів і розвиток потенціалу для підготовки інвестиційних проектів можуть сприяти досягненню цієї мети. Щоб забезпечити високий адміністративний потенціал для планування та реалізації екологічно стійких зусиль з відновлення, необхідно продовжувати модернізацію природоохоронних агентств на національному та субнаціональному рівнях. Децентралізувати тимчасові або постійні міжвідомчі та міжвідомчі комітети, робочі групи або цільові групи за участю природоохоронних органів для забезпечення того, щоб принципи захисту навколишнього середовища і зеленого зростання були відображені в узгоджених галузевих стратегіях, політиці і планах дій. Це має допомогти українському уряду максимально використати управлінські інструменти збереження екологічного потенціалу країни. Участь громадянського суспільства також важлива для успіху післявоєнних перетворень [26].

Україні може знадобитись швидке відновлення за допомогою існуючих технологій, а початкові інвестиційні витрати, особливо на екологічно чисті альтернативи, вважаються високими. Україна може зіткнутися з проблемами, пов'язаними із залученням достатнього фінансування для екологічно стійкого відновлення, а також з прозорістю та ефективністю їх використання. Нарешті, нестача кваліфікованого персоналу впливає на життєздатність підприємства, оскільки багато українських фахівців були переміщені, а багато були переміщені на постійній основі. «Зелену» реструктуризацію слід розглядати не

як бажану, не як додаткову «додаткову послугу», як економічну потребу в майбутньому розвитку України [28].

Перехід на «зелений» курс забезпечить Україні більшу економічну ефективність та конкурентоспроможність на європейській та світовій неділях. Реструктуризація дає Україні можливість перейти на екологічно чисті технології, знизити залежність від викопного палива і прагнути до економії з нульовим рівнем викидів. Фундаментальні зміни в екологічних нормах, стандартах, технічних регламентах і системах регулювання є ключем до забезпечення ефективного досягнення екологічних цілей при одночасному зниженні адміністративного тягаря і бар'єрів для інвестицій та інновацій. Це також повинно включати більш широке використання принципу ОЕСР «забруднювач платить» [29].

Очікується значне фінансування реконструкції, тому слід приділяти особливу увагу забезпеченню того, щоб потоки фінансування також сприяли досягненню екологічних та економічних цілей. Країна повинна продовжувати модернізувати свої природоохоронні установи на національному та субнаціональному рівнях, щоб забезпечити високий адміністративний потенціал для планування та впровадження екологічно стійких заходів відновлення, а також забезпечити дотримання правил прозорим, професійним, орієнтованим на ризики та орієнтованим на результат способом. Це прямо і побічно впливає на природну екосистему України та відтворення її екологічного потенціалу.

Повне руйнування екосистеми-це знищення всіх її компонентів, що складають біологічне співтовариство, це загибель рослин, тварин і мікроорганізмів, порушення родючого шару ґрунту, а іноді і трансформація мікрорельєфу. Серйозним наслідком також є руйнування окремих компонентів екосистеми, що може призвести до деградації екосистеми або повної її трансформації. Пряме попадання снаряда в ґрунт природної екосистеми призводить до фізичного удару, зміни мікрорельєфу місцевості, проникнення забруднюючих речовин, впливу температури

Ґрунтуючись на офіційних даних, представлених в огляді 40 Державним управлінням Державної екологічної інспекції України (за період від 2 до 7 місяців з 2022 року), існують наступні факти: зареєстровано 39 випадків впливу на природні екосистеми, на підставі даних біогеографії лісів, степів і очеретів, що відносяться до загибелі рослинності, в результаті обстрілів і пожеж в лісах, в ті більше 9 пошкоджень земель і об'єктів фонду охорони природи. В результаті бойових дій на Україні постраждало 41 290 мільйонів гектарів лісу, 812 з них території та суб'єкт фонду охорони природи (20 % або 0,9 млн га). Станом на 2022 рік вони перебувають під загрозою та / або страждають від бойових дій [30].

Ґрунтові ресурси, такі як середовище існування ґрунтових організмів, страждають від механічного та хімічного забруднення. Кожне бомбардування призводить до втрати земельних ресурсів, уламки будівель і обладнання, деталей і товарів, а також їх упаковки при витіканні рідких компонентів. Крім іншого, розлив будівель і обладнання, деталей і комплектуючих товарів, а також їх упаковки в результаті витікання рідких компонентів, в тому числі токсичних.

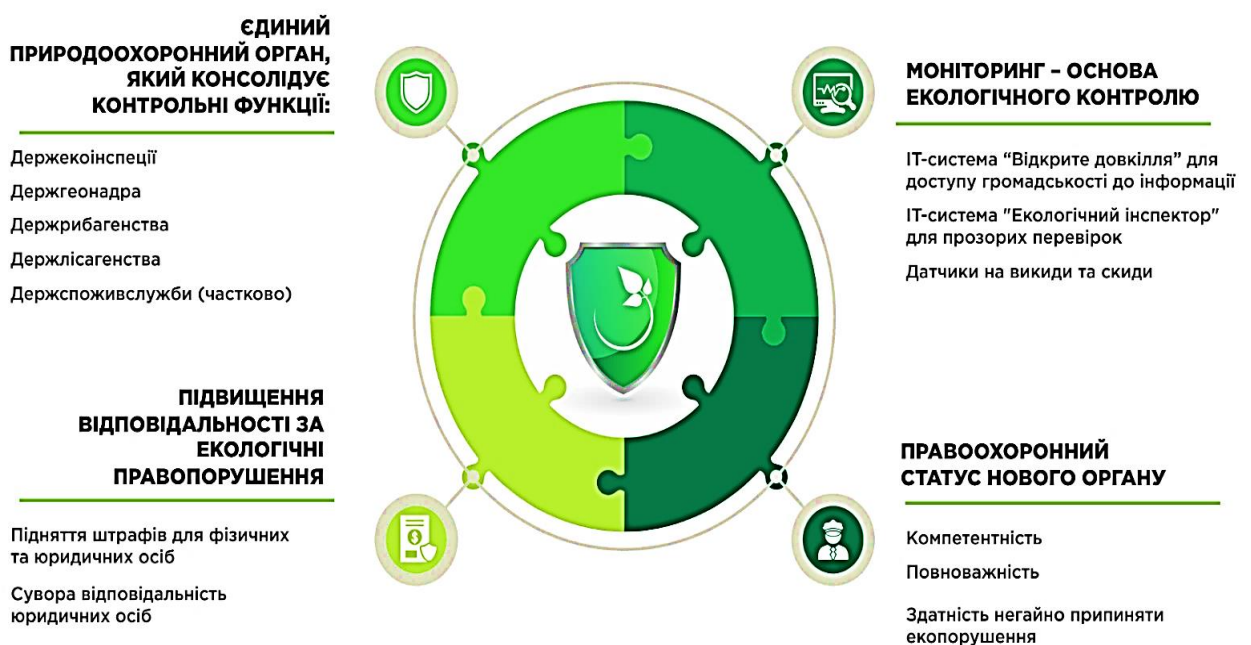

Рис. 2.1. Пріоритети діяльності Державної екологічної інспекції

Джерело: адаптовано автором на основі [31].

В Національному природному парку Тузловські лимани, з початку війни вже загинуло близько 5 мільйонів морських ссавців. Шум, вібрація, надзвичайно низькочастотний звук, ультразвукове, електромагнітне випромінювання тощо. Негативний вплив на земельні ресурси як середовище існування геобіону оцінюється за допомогою методів, що визначають ступінь шкоди від виснаження земельних ресурсів через забруднення і засмічення, погіршення якості земель і порушення правил землекористування [30].

Отже, враховуючи погіршення ситуації з збереженням екологічного потенціалу, основними пріоритетами діяльності Державної екологічної інспекції мають стати:

- системна наглядова робота за станом навколишнього середовища та ризиками порушення екологічного законодавства;
- постійний моніторинг умов додержання екологічних нормативів в діяльності приватного сектору у відповідності до міжнародних стандартів;
- формування системи управління збереженням та відновленням екологічного потенціалу на усіх рівнях адміністрування;
- ефективне використання природних ресурсів на партисипативній основі прийняття управлінських рішень з дотриманням демократичних принципів.

Пріоритети діяльності Державної екологічної інспекції в напрямку збереження та відновлення екологічного потенціалу відображено на рис. 2.1 [31].

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ

Таким чином, в організації діяльності Державної екологічної інспекції чітко визначаються пріоритети орієнтовані на ефективну екологічну політику через консолідацію контрольних функцій держави в сфері збереження екологічного потенціалу країни, підвищення ступеня відповідальності органів влади, правоохоронних органів, бізнесу та населення за екологічні

правопорушення. Державна стратегія охорони навколишнього природного середовища та Державна природоохоронна служба мають бути узгоджені в своїх діях в напрямку реалізації цих пріоритетів. Інспекція має здійснювати ряд функцій, у відповідності до планів і пріоритетів екологічної діяльності органів влади, успішність їх виконання пов'язана з активізацією громадянського суспільства, партисипацією тощо. Розробка планів та стратегій дій контролюється Колегією Державної екологічної інспекції з метою реалізації довгострокових екологічних пріоритетів сталого розвитку територій.

РОЗДІЛ 3.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Вдосконалення та розвиток державної системи управління екологічним потенціалом України потребує впровадження принципів, що забезпечують екологічні орієнтири уряду, в партнерстві з громадянським суспільством та іншими стекхолдерами для укріплення інститутів, що формують і реалізують екологічну політику держави, рисунок 3.1. [27].

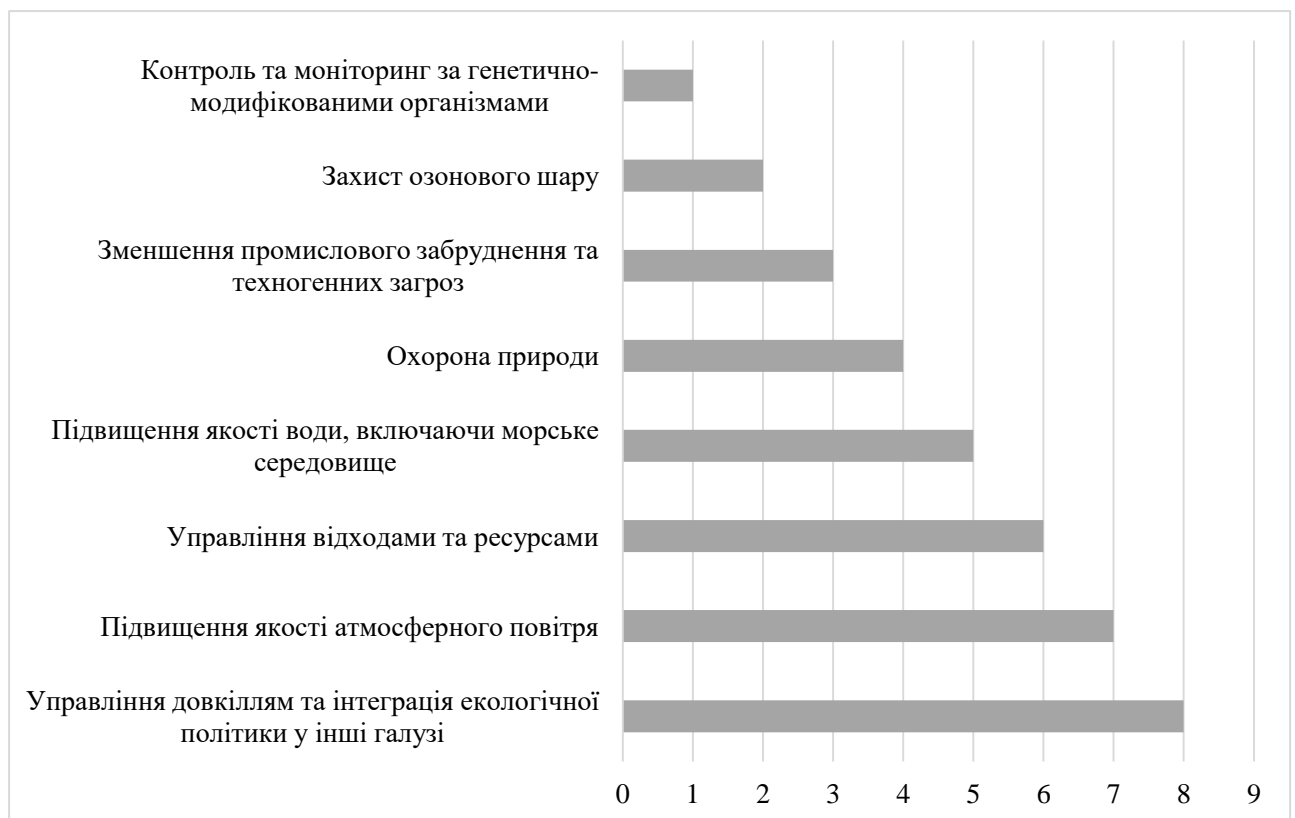

Рис. 3.1. Стратегія екологічної політики.

Джерело: розроблено автором на основі [27].

Разом з тим, Організація економічного співробітництва та розвитку визначає, що прогресу в питаннях збереження та відновлення екологічного потенціалу можна відчувати тільки мобілізавши широке коло зацікавлених

сторін. Вони також показують, що політичні цілі та завдання щодо переходу до «зеленої» економіки можуть бути більш амбітними та реалістичними, а реалізація може бути більш ефективною, результативною та соціально інклюзивною. Зі звіту випливають п'ять ключових висновків:

- перехід до «зеленої» економіки з нульовим рівнем викидів повинен бути значно прискорений, а в контексті війни Росії в Україні надає додаткові причини для цієї фундаментальної трансформації. Країни розглядають можливість переходу від залежності від викопного палива з Росії до відновлювальних джерел енергії;

- зміни клімату, глобальний політичний тиск у бік більш амбітних кліматичних дій, ймовірно, продовжуватиметься. Врахування кліматичних та екологічних міркувань в інвестиціях в інфраструктуру, стратегій та рішень є ключовим і має здійснюватися на багатьох рівнях. Це повинно включати попереднє планування сталої інфраструктури, визначення пріоритетів проєктів, їх фінансування та реалізацію, а також розробку сприятливої політичної та нормативно-правової бази.

- потрібно пов'язати національні та субнаціональні плани переходу до зеленої економіки з більш широкими, довгостроковими стратегіями інвестування в інфраструктуру. Високоякісні оцінки впливу на навколишнє середовище для великих інфраструктурних проєктів і стратегічні екологічні оцінки також можуть допомогти країні краще оцінювати політику та інвестиційні програми.

- перехід до «зеленої» економіки вимагає більш тісної співпраці між різними секторами та зацікавленими сторонами, а також на різних рівнях управління. Наприклад, управління водними ресурсами зачіпає всі сфери економіки та зусилля країн щодо переходу до зеленої економіки. Країнам слід і надалі вдосконалювати деякі аспекти своїх стратегій і нормативно-правової бази щодо водних ресурсів, економічні інструменти для управління водними ресурсами, мобілізацію фінансів, багатосторонній діалог між зацікавленими сторонами та сприяння розвитку багатоцільової водної інфраструктури. Країни

повинні вдосконалити законодавство та політичні інструменти, які забезпечують достатні стимулів для компаній дотримуватися природоохоронного законодавства або виходити за рамки дотримання. Інституційна структура для забезпечення дотримання законодавства також має бути посилена шляхом посилення координації та оптимізації людських і фінансових ресурсів, покращення інформаційних систем та обладнання, а також заходів для боротьби з корупцією [32].

- країни повинні і надалі зміцнювати управління державними фінансами та мобілізувати фінанси з приватного сектору (внутрішнього та міжнародного) для підтримки переходу до зеленої економіки. Країни мають покращити інформацію, пов'язану з бюджетом, сприяти міжвідомчому співробітництву та просувати «зелені» заходи стимулювання як частину заходів з відновлення економіки. Потрібно посилити спроможність готувати державні інвестиційні програми, які будуть належним чином прораховані та підкріплені конкретними заходами з реалізації. Реформування субсидій та підтримки викопних видів палива також є ключовим політичним заходом, спрямованим на раціоналізацію державних фінансів, боротьбу зі зміною клімату та зменшення забруднення та сприяння довгостроковій енергетичній безпеці в регіоні. Роль центральних банків і фінансових регуляторів також має бути підвищена. Це допоможе забезпечити відповідність регулювання фінансового сектору та заходів з розвитку екологічного потенціалу узгоджені з національними цілями сталого розвитку [32].

- підтримка країн у прискоренні та посиленні дій для зеленого відновлення після нещодавніх зовнішніх потрясінь та сприяння енергетичній, екологічній та природно-ресурсній безпеці.

- надання більшої уваги підтримці зусиль країн щодо імплементації Паризької угоди про зміну клімату та Глобальної рамкової програми з біорізноманіття на період після 2020 року.

- зробити фінансові системи країн екологічно, соціально та економічно стійкі фінансових систем.

- посилення взаємодії з фінансовими установами розвитку та іншими партнерами з розвитку, що працюють у регіоні, а також потенційно з тими, що працюють за межами регіону.

- продовження та посилення роботи Цільової групи для усунення постійних прогалин у забезпеченні дотримання прийнятими стратегіями і політичними рамками для забезпечення переходу до зеленої економіки в регіоні. Після розпаду Радянського Союзу країни зазнали глибоких змін, продовжуючи свою трансформацію до ринкової економіки та демократичного суспільства. Ці країни зберегли деякі зі своїх спеціалізацій радянського періоду. Однак більшість економік зазнали важливих структурних змін, лібералізацію торгівлі та приватизацію. Країни регіону пройшли довгий шлях до екологічно сталого економічного розвитку. Останнє десятиліття стало свідком прискореного усвідомлення та більш амбітнішим реагуванням на місцеві екологічні наслідки традиційного шляху економічного розвитку, а також впливу глобальної торгівлі на навколишнє середовище [33].

Прийнятий Порядок денний сталого розвитку до 2030 року та Паризька угода про зміну клімату., Восьма Конференція міністрів «Довкілля для Європи», що відбулася в Батумі, Грузія, у 2016 році, стали важливим кроком для країн пострадянського простору підтримати цілі сталого розвитку. Вони підтвердили прихильність країн щодо покращення захисту довкілля та просування дій у напрямку відновлення екологічного потенціалу. Ці зобов'язання на національному рівні свідчать про те, що країни визнають необхідність структурних та інституційних реформ в економіці та управлінні для підтримки їх швидкого, амбітного та справедливого переходу до ринку. Політичні рамки та механізми управління на шляху до зеленої економіки вимагають від країн встановити та оновити національні цілі, щоб керувати своїм переходом до принципів збереження екологічного потенціалу, в тому числі щодо захисту навколишнього середовища, зміни клімату та управління природними ресурсами [34].

Основою для інтеграції екологічних міркувань у ширші галузеві політики та цілі розвитку, а також ефективність державних інституцій у кожній країні є розробка довгострокових стратегій розвитку з низьким рівнем викидів, адаптації до зміни клімату, сприяння транскордонному співробітництву для посилення кліматичної стійкості в регіонах тощо. У зв'язку з чим, потрібно посилити моніторинг впровадження та інструменти для забезпечення дотримання та виконання національної екологічної політики [35].

Наприклад, Грузія вживає більш належних заходів для запобігання негативному впливу на навколишнє середовище економічно ефективними способами, вона прийняла новий закон про екологічну відповідальність і продовжує законодавчі реформи, зокрема щодо промислових викидів та методологій, заснованих на оцінці ризиків. В країні, правове регулювання питань, пов'язаних з екологічною шкодою, відбувається за принципом «забруднювач платить».

Для оцінки прогресу та ефективності екологічної політики, кілька країн пострадянського простору у партнерстві з Європейською економічною комісією ООН провели Європейською економічною комісією ООН протягом останнього десятиліття провели огляди результативності екологічної політики, розробки національних стратегій у багатьох випадках також супроводжувалась створенням кількох міжвідомчих координаційних механізмів. Вони мають на меті сприяти міжвідомчому діалогу щодо інтеграції зелених та екологічних аспектів у політиці розвитку. Грузія додала «сталий розвиток» до офіційної назви свого Міністерства економіки, Молдова та Киргизстан створили міжвідомчі комітети, які координують політичні процеси щодо озеленення економічного розвитку у своїх країнах. Це також приклади ініціатив, які намагалися наблизити зелений порядок денний до економічних та фінансових органів, що приймають рішення [36].

В рамках нової урядової структури, парламент Молдови у 2021 році, Міністерство охорони навколишнього середовища було відновлено як окрему інституцію. Воно стало центральним органом для розроблення та просування

національної політики у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Міністерство затвердило 62 посади, подвоївши свій штат. З іншого боку, 29 експертів працюють у сфері охорони навколишнього середовища в Міністерстві сільського господарства [37].

Ряд країн Східної Європи та Кавказу приводять свою екологічну політику у відповідність до законів і стандартів ЄС у контексті Угоди про асоціацію з ЄС, Грузія, Молдова та Україна створили основу для посилення політичних та економічних зв'язків з Європейським Союзом і наближення до далекосяжного законодавства, включаючи Водну рамкову директиву ЄС, директиву про промислові викиди (IED) та Директиву про екологічну відповідальність (ELD) стимулювали зусилля, спрямовані на вдосконалення екологічного законодавства для забезпечення його дотримання [38].

ВИСНОВКИ ДО 3 РОЗДІЛУ

Пострадянські країни почали докладати зусиль для узгодження політичних цілей розвитку фінансового сектору зі своїми національними кліматичними та екологічними цілями, вони дедалі більше визнають важливість мобілізації фінансів приватного сектору для сталого інвестування. Вони також, розробляють політичні рамки та розвивають потенціал для використання фінансування від урядів та фінансових установ та інституцій з фінансування розвитку для стимулювання інвестицій приватного сектору. Функціонуючий, стабільний і поглиблений банківський сектор є передумовою економічного зростання та сприяння інвестиціям загалом, а також є важливою основою для мобілізації зелених фінансів.

ВИСНОВКИ

Доведено, що теорія екосистем та екологічна практика управління екологічним потенціалом більшості країн знаходяться під впливом ряду факторів, які не дають створити між ними тісний взаємозв'язок і комунікацію. Практики часто не слідують глибокому аналізу теоретичних основ, хоча відчують необхідність підкріплення своїх практичних концепцій та підходів, в теоретичному їх обґрунтуванні.

Визначено, що індикатори оцінки екологічного потенціалу є важливим інструментами для подолання розриву між теорією і практикою в оцінці стану екологічного потенціалу, оскільки їх основні характеристики представляють спроби зменшити складність, уникнути занадто складних вимірювань, які, тим не менш, можуть призвести до оптимальної оцінки взаємозв'язків. Таким чином, сучасний стан теорії екосистем можна охарактеризувати в контексті процесів розвитку екологічних об'єктів у поєднанні з системними аналітичними концепціями з термодинаміки, теорії мереж та синергетики.

Акцентовано увагу, що домінування непрямих ефектів при розробці екологічних індикаторів потребує більш широкого використання методів системного аналізу для екологічної індикації. Розробка наборів індикаторів може отримати величезну вигоду від більш активного використання методів системного аналізу, навіть дуже прості концептуальні моделі можуть бути корисними інструментами та синтезаторами, їх можна використовувати для агрегування показників та створення індексів.

Доведено, що якість використання екологічного потенціалу територій залежить від взаємозв'язків між бізнесом та екологічними системами, потрібно враховувати, що екологічне підприємництво знаходиться в центрі багаторівневих причинно-наслідкових зв'язків, міжрівневих взаємодій та мікрорівневих процесів екосистем, чутливих до зовнішніх впливів

Визначено, що Україна, отримала у спадщину від Радянського Союзу, структуру економіки, де домінують ресурсоекстенсивні технології, які

викликають виснаження екологічного потенціалу країни в цілому і кожної територіальної громади окремо. Енергетична галузь в Україні, та система енергопостачання в значній мірі залежать від ступеня використання природних ресурсів, енергоємності та викидів в атмосферу, які найвищі серед розвинених країн, звідси високі показники смертності від забрудненості повітря. Водні ресурси України теж виснажені в результаті висої експлуатації промисловістю та сільським господарством. Відбувається деградація сільськогосподарських угідь, зменшуються площі лісів.

Враховуючи погіршення ситуації з збереженням екологічного потенціалу, основними пріоритетами діяльності Державної екологічної інспекції мають стати -системна наглядова робота за станом навколишнього середовища та ризиками порушення екологічного законодавства, постійний моніторинг умов додержання екологічних нормативів в діяльності приватного сектору у відповідності до міжнародних стандартів, формування системи управління збереженням та відновленням екологічного потенціалу на усіх рівнях адміністрування, ефективне використання природних ресурсів на партисипативній основі прийняття управлінських рішень з дотриманням демократичних принципів.

Доведено, що пострадянські країни почали докладати зусиль для узгодження політичних цілей розвитку фінансового сектору зі своїми національними кліматичними та екологічними цілями, вони дедалі більше визнають важливість мобілізації фінансів приватного сектору для інвестування проблем сталого розвитку і відновлення екологічного потенціалу. Вони також, розробляють політичні рамки та розвивають потенціал для використання фінансування від урядів та фінансових установ та інституцій з фінансування розвитку для стимулювання інвестицій приватного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики: монографія. Д. : Нац. гірн. ун-т, 2011. 373 с.
2. Балацький О. Екологічний менеджмент: проблеми і перспективи становлення та розвитку. Економіка України. 2000. № 5. С. 15–23.
3. Барабашова Н. В. Регіон у правовому забезпеченні екологічної безпеки України: Дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.06. К., 2013. 445 с.
4. Брундтланд Г.Х. Наше общее будущее: доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. ООН, 1987. 412 с
5. Бубенко С. П. Організаційно-економічний механізм експортної діяльності підприємства. Фінанси України. 2012. № 10. С. 75–81.
6. Василенко С. В. Стратегія розвитку підприємства: теоретичні підходи до осмислення, визначення та формування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://intkonf.org/>
7. Василенко Ю. В. Зовнішня торгівля України: чинники, моделі, тенденції. К., 2007. 309 с.
8. Васюта О.А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального виміру. Тернопіль: «ГалДрук» , 2001. С. 227, 228.
9. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: Монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.
10. Головкін О. В. Організаційно-правові засади державного контролю і нагляду у галузі охорони довкілля в Україні : моногр. Кам'янець-Подільський : ПП «Вид-во «ОІЮМ» , 2011. 424 с
11. Данкевич Є. М. Міжгалузєва інтеграція в аграрному секторі економіки: монографія. Житомир: “Полісся”, 2013. 400 с.
12. Деякі питання Державної природоохоронної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 750 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-2019-%D0%BF>

13. Іванюта С. П., Качинський А.Б. Екологічна безпека регіонів України: порівняльні оцінки. Стратегічні пріоритети. 2013. № 3 (28). С. 157–164.

14. Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади: монографія. Львів : Ліга-Прес, 2003. 542 с.

15. Лисенко Ю. Екологічний підхід до управління підприємством. Економіка України. 2003. № 5. С. 33–40.

16. Літвак С. М. Екологічний менеджмент і аудит: Навч. посібник К.: ВД «Професіонал», 2006. 200 с.

17. Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>

18. Островерх О.О. Природоохоронне законодавство та охорона праці: конспект 11 лекцій / О.О. Островерх, Т.М. Ковалевська. Х.: НУЦЗУ, 2011. 162 с.

19. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

20. Панько Б. Проблеми еколого-економічного менеджменту довкілля. Економіка України. 2001. № 8. С. 45–51.

21. Питання реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 102 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-2018-%D0%BF>

22. Поводження з відходами. Виявлення відходів і подання інформаційних даних про відходи. Загальні вимоги: ДСТУ 3911-99. К.: Держпромнагляд, 2010.

23. Погріщук Г. Б. Інструменти екологічної політики: теоретичний аспект Теорія та практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст: Зб. матеріалів всеукр. науково-практ. конференції 20-22 березня 2008 р. Том II. Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2008. С. 89–92.

24. Потай О. А. Концептуальні засади екологічного менеджменту підприємства Регіональна економіка. 2008. № 1. С. 226–235.

25. Правова охорона довкілля : сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / [А. П. Гетьман, А. К. Соколова, Г. В. Анісімова та ін.] ; за ред. А. П. Гетьмана . – Харків : Право, 2014. – 783 с

26. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602-III [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

27. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/para86#n86>

28. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 353-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2018-%D1%80>

29. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/> (втрата чинності 01.01.2020 року)

30. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

31. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>

32. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

33. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 616-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80>

34. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року: затв. Розпорядженням Кабінету міністрів України від 03.04.2017 р. № 275-р [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/programa-diyalnosti-uryadu/serednostrokovij-plan-prioritetnih-dij-uryadu-do-2020-roku-ta-plan-prioritetnih-dij-uryadu-na-2017-rik>

35. Співпраця між Україною та ЄС у галузі охорони навколишнього середовища. Суми: Університетська книга, 2017. 759 с.

36. Шевчук В. Я. Екологічне управління: Підручник К.: Либідь, 2004. 432 с.

37. Dankevych E., Dankevych V., Chaikin O. Ukraine agricultural land market formation preconditions. Acta Univ. Agric. Silvic. Mendelianae Brun. 2017, No. 65, pp. 259–271.

38. <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalna-ekologichna-politika.html>

39. <https://ecopolitic.com.ua/news/ekologicheskaya-politika-ukrainy-zachetyre-mesyaca-vojny-dostizheniya-provaly-i-podvodnye-kamni/>